

Неля ПІНЧУК

Завідувачка відділу музейної та науково-фондової роботи Національного заповідника «Глухів»

Творчість і подвиг Ігоря Білевича

29 вересня 2025 року стало третьою роковиною від дня загибелі у російсько-українській війні Ігоря Білевича – члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслуженого майстра народної творчості України, доцента кафедри технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка (ГНПУ), військовослужбовця 114-ї бригади Сил територіальної оборони ЗСУ.

Ігор Володимирович Білевич народився 4 жовтня 1971 р. у м. Шостці Сумської обл., закінчив місцеву школу. Планував обрати творчу професію – мав намір навчатися у художньому училищі, але батько вмовив поступати до Глухівського педінституту ім. С. М. Сергєєва-Ценського (нині – ГНПУ), де Ігор у 1993 р. отримав кваліфікацію вчителя праці та загально-

технічних дисциплін. Згодом учителював у рідній шосткинській школі № 1, а після проходження строкової служби у лавах Збройних сил України працював у своїй alma mater (1995–2000) на посаді асистента кафедри трудового навчання та креслення, викладав народні ремесла. Далі навчався в аспірантурі при кафедрі трудового навчання та креслення у Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова (2000–2003). По її закінченні працював на кафедрі інженерної графіки Національного університету харчових технологій (м. Київ), з 2008 р. – на кафедрі дерева і металу Державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М. Бойчука. Викладання в закладах освіти Ігор поєднував із виконанням обов'язків відповідального секретаря Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом якої був сам з 2003 р. Там він і познайомився з багатьма творчими, талановитими особистостями та отримав перший досвід організації виставок, симпозіумів, фестивалів.

Ще під час навчання у Глухові Ігор мріяв побудувати в місті власний будинок, фундамент якого заклад ще до навчання в аспірантурі. Повернувшись до Глухова, разом з дружиною викладав у рідному педуніверситеті, прищеплював студентам любов до українського народного мистецтва, активно займався виставковою діяльністю.

У січні 2015 р. Ігор став на захист рідної землі. Навіть на війні, в часи відносного затишшя, майстер не полишав улюблену справу – робив дерев'яні ложки, які дарував побратимам і волонтерам. У 2016 р. повернувся до мирного життя, продовжив викладацьку діяльність, разом із Романом Дзекелевим самотужки опанував основи хортинг-фехтування, заснував громадське об'єднання «Козацький клуб "Гарда"».

За своє життя Ігор Білевич встиг взяти участь у понад 80 виставках, у тому числі й закордонних. На них він проде-

Ігор Білевич під час відкриття виставки «Скарби Сіверщини» у виставковій залі Національного заповідника «Глухів»

монстрував таке розмаїття форм і оздоб у стилістиці плоского тригранно-виїмчастого різьблення, що мистецтвознавці поставили його ім'я поруч з кращими майстрами Сіверщини ХХІ ст.: Віктором Ворожитом, Анатолієм Колошиним, Анатолієм Іваньковим, які по праву вважаються патріархами відродження різьблення цього регіону. Указом Президента України від 8 листопада 2017 р. Ігорю Білевичу було присвоєно почесне звання «Заслужений майстер народної творчості України». 5 березня 2019 р. він отримав вчене звання доцента кафедри технологічної і професійної освіти ГНПУ.

У перший день повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Ігор приєднався до 114-ї бригади територіальної оборони, разом із побратимами боронив Київщину, а згодом – Донецчину. 29 вересня 2022 р. біля селища Ямпіль воїн загинув, рятуючи пораненого побратима. Похований на Вознесенському кладовищі у м. Глухові. 1 грудня 2022 р. рішенням сесії Глухівської міської ради ➡

Дерев'яна скульптура «Київська Русь» (2020 р.). Майстер-різьбяр Віталій Шум

← вулицю Пушкіна у Глухові перейменовано на вулицю Ігоря Білевича, а 4 жовтня 2023 р. у ГНПУ відкрито мистецьку лабораторію імені Героя.

З Національним заповідником «Глухів» у майстра склались дружні творчі відносини. Він неодноразово брав участь у спільних культурно-просвітницьких заходах, останнім з яких стало відкриття у виставковій залі Заповідника експозиції виставки «Скарби Сіверщини» (6 грудня 2021 р.).

Окремо слід згадати Всеукраїнські пленери з різьбярства, які проходились у Глухові протягом 2018–2020 рр. Останній (третій) проходив з 1 по 10 липня 2020 р. на території пам'ятки архітектури і містобудування «Садібний будинок Кочубеїв» (1904 р.), в якій розташовані адміністрація і музей археології Національного заповідника «Глухів». Різьбярі створювали дерев'яні скульптури та виготовляли вироби, тематично присвячені добі Київської Русі – періоду, коли Глухів вперше згадується у давньоруських літописах (1152 р.). Таким чином на території Заповідника з'явилися перші дерев'яні скульптури: «Київська Русь» (майстер-різьбяр Віталій Шум), «Вікінг» (майстер-різьбяр Сергій Шкура), «Волхви» (майстри-різьбяр Сергій Шкура та Андрій Каменецький), «Чарівний птах» (майстер-різьбяр Дмитро Пазенко). До їх числа з часом додалися інші скульптури з попередніх пленерів: «Кобзар-характерник» (майстер-різьбяр Антон Лубій),

Скульптури «Волхви» (2020 р.). Майстри-різьбяр Сергій Шкура та Андрій Каменецький; скульптура «Вікінг» (2020 р.), автор Сергій Шкура

«На варті» (майстри-різьбяр Дмитро Пазенко та Сергій Шкура), «Сокіл» (майстер-різьбяр Євген Кулик), «Меч Єдності» (майстер-різьбяр Ігор Білевич).

Кожний виріб майстрів-різьбярів має своє символічне значення. Наприклад, з твором Ігоря Білевича «Меч Єдності» пов'язана цікава легенда: «Коли Січ була знищена, козаки розійшлися: хто за Дунай, хто на Галичину. Коли ж усі вони знову зберуться в одному місці, з їх ша-

бель ковалі почнуть кувати Меч Єдності. Це триватиме довго. Знову і знову придитимуть нові й нові козаки та приносятимуть свої шаблі. Будуть сипатися іскри з-під величезних ковальських молотів, піт заливатиме очі в цій нелегкій справі, червонітиме метал у величезній печі. Тим часом злі сили заважатимуть ковалям з усіх сил, спокушатимуть золотом, владою і прославлянням. Та ковалі не здаватимуться і продовжать свою справу. Коли ж Меч Єдності буде готовий, зійдеться знову усі козаки разом, піднімуть меча і воскресять Козацьку Матір-Січ!». Сам же автор скульптури застосував у її композиції зображення Янгола з мечем як символу перемоги добра над злом і вважав, що вона має знаходитись саме у Глухові – місті, розташованому на прикордонні з країною-агресоркою. Вражає, що скульптура «Меч Єдності» витесана з великої колоди за чотири дні! І таке міг зробити тільки Ігор Білевич!

Восени 2023 р., після встановлення на основу дерев'яної скульптури і розміщення її в певній послідовності, на території пам'ятки архітектури «Садібний будинок Кочубеїв» почала працювати виставка «Музика дерева», яка створює атмосферну оазу у будь-яку пору року. Відвідувачі Заповідника із захопленням споглядають дерев'яні витвори мистецтва, добрим словом згадуючи Ігоря Білевича, а його учень – художник-реставратор Заповідника Олександр Маслюк – докладно пояснює максимум зусиль для їх правильного зберігання просто неба.

Скульптура «Кобзар-характерник» (2018 р.). Майстер-різьбяр Антон Лубій

Скульптура «Меч Єдності» (2018 р.). Майстер-різьбяр Ігор Білевич

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

27 жовтня 2025 р. виповнилось 280 років від дня народження Максима Сокозовича Березовського (1745–1777) – одного з найвидатніших представників української музичної культури XVIII ст. Його творчість поєднує традиції українського бароко, європейського класицизму та духовної хорової музики, створюючи основу для розвитку професійної композиторської школи в Україні.

Максим Березовський народився 1745 року у м. Глухові – тогочасній гетьманській столиці. У XVIII ст. місто було важливим культурним центром, де діяла Глухівська співацька школа. Саме в ній зовсім юний Максим Березовський опанував кілька музичних інструментів.

Вищу освіту майбутній композитор здобув у Києво-Могилянській академії, де розпочав створювати власні музичні твори. Швидко помітивши його талант, юнака у 1758 р. відправили до Петербурга, де він став солістом Придворної співацької капели і мав можливість навчатися у провідних європейських музикантів. Згодом його направили до Італії для подальшого вдосконалення майстерності. У Болонській філармонічній академії під керівництвом видатного маестро Джованні Баттіста Мартіні Березовський здобув звання академіка музики, ставши першим українцем,

Пам'ятник Максиму Березовському у м. Глухові

Від Глухова до Болонь: європейський шлях Максима Березовського

Ноти хорового концерту «Не отвержи мене во время старости» Максима Березовського

якому було присвоєно цей титул.

У цей період композитор створив низку вокально-інструментальних творів, серед яких особливе місце посідає опера «Демофонт» (1773 р.) на італійське лібрето П'єтро Метастазіо. Цей твір став першою оперою українського автора, поставленою на європейській сцені у м. Ліворно (Італія).

Основу творчої спадщини Березовського становить духовна музика. Його хорові концерти без інструментального супроводу «Вірую», «Господь воцарюся», «Не відкинь мене під час старості», «Милість і суд», «Хваліть Господа з небес» та ін. вирізняються поліфонічною майстерністю, глибоким ліризмом і духовною експресією.

Після повернення з Італії у 1774 р. Березовський працював у Санкт-Петербурзі. Однак його творчість не знайшла підтримки серед придворного кола. Скрутне матеріальне становище, психічне виснаження, самотність і відчуття власної непотрібності призвели до тяжкої депресії і трагічної загадкової смерті у 32-річному віці 1777 року.

Після смерті М. Березовського його ім'я опинилося під негласною церковною забороною. За канонами православної церкви XVIII ст. самогубців не відспівували, унаслідок чого концерти композитора було заборонено виконувати у храмах. Частина рукописів зникла або була втрачена, а окремі твори збереглися лише у копіях без зазначення авторства.

Лише в середині XIX ст. зусиллями музикознавців і композиторів Дмитра Бортнянського, Олександра Серова, Петра Чайковського ім'я Максима Березовського було поступово реабілітоване. Його духовна музика повернулася до концертного та церковного виконання.

Сьогодні твори Максима Березов-

ського знову звучать у храмах і на сценах Європи, засвідчуючи, що справжнє мистецтво сильніше за заборони.

Пам'ять про Максима Березовського зберігається не лише у звуках його музики, а й у пам'ятниках, меморіальних дошках і культурних ініціативах як в Україні, так і за її межами. Так у 2005 р. на фасаді Болонської музичної академії, де навчався Максим Березовський, було встановлено меморіальну дошку на його честь. На стіні академії золотими літерами на мармуровій плиті викарбувано напис: «Massimo Beresovski». Портрет маестро-академіка Максима Березовського – розміщено на стіні церкви Сан-Джакомо.

Найвідоміший пам'ятник двом землякам-композиторам М. Березовському та Д. Бортнянському знаходиться в їх рідному місті – Глухові. Він став однією з головних візитівок міста. Пам'ятник авторства скульптора Інни Коломієць відкрито у 1995 р., до 250-річчя від дня народження М. Березовського. Його бронзова постаць зображена сидячою, у легкому розвороті корпусу, ніби в задумі над новою мелодією, зі скрипкою в руках. Голова з довгим спадаючим волоссям трохи нахилена. У виразі обличчя поєднуються зосередженість, смуток і внутрішня духовна сила. Одяг композитора виконаний у стилі XVIII ст.: довгий плащ і м'які складки тканини створюють відчуття руху та свободи.

Максим Березовський – один із засновників української професійної музики, який поєднав національні традиції з європейським класицизмом. Його творчість стала символом духовності, таланту й незламності українського мистецтва. Сьогодні музика Березовського знову звучить, доводячи, що справжнє мистецтво вічне.

Людмила АРТЕМОВА

Завідувачка науково-дослідного відділу Національного заповідника «Глухів»

Палац Кирила Розумовського у Глухові (До 275-річчя обрання гетьманом)

У середині XVIII ст., за часів правління Кирила Розумовського, Глухів – тодішня столиця Гетьманщини – почав активно розбудовуватись. Місто отримало регулярне планування, нові укріплення, храми й адміністративні споруди. Символом цієї епохи став розкішний гетьманський палац у стилі європейського бароко, зведений на Веригінському форштадті, – осередок політичного, культурного й мистецького життя тогочасної України.

Палац К. Розумовського у Глухові – втрачена пам'ятка архітектури, одна з найвиразніших будівель у стилі європейського бароко на теренах Лівобережної України у XVIII ст.

Зведення гетьманського палацу пов'язане з іменем останнього гетьмана Лівобережної України – Кирила Григоровича Розумовського (1728–1803), який протягом 1750–1764 рр. перебував на чолі гетьманської адміністрації.

Будівництво палацу гетьмана К. Розумовського у Глухові тривало з 1749 р. по 1751 р., оздоблювальні роботи завершили в 1757 р.

Архітектор – Андрій Квасов – розробив проєкт палацу «італійської архітектури» у стилі бароко, який мав би стати одним із найкращих у Малоросії. Креслення палацу зберігся і був свого часу опублікований О. Лазаревським.

Новий гетьманський двір з палацом було вирішено збудувати за межами Глухівської фортеці, оскільки центр міста натовді вже мав надто щільну забудову. Місце обрали на лівому березі р. Есмань, у передмісті Веригіно, біля Ярмаркової площі, поряд з московсько-київським давнім шляхом неподалік церкви св. Захарія і Єлизавети (не збереглася).

Для земельних робіт і розчищення майданчика під палац залучали невільників з Глухівського острогу. Вони працювали під керівництвом наглядачів і отримували заробітну платню та харчування.

Перевізників плитового соснового та дубового лісу й ратних майстрів для будівництва палацу шукали заздалегідь. Так, у жовтні 1748 р. військовий товариш Леонтій Шликевич замовив у Ларіона Чапліна з Новгорода-Сіверського соснових колод трисажневих – 1 тис. шт., брусів соснових чотирисажне-

вих – 200, тесу соснового трисажневого – 300. Після оплати весь необхідний ліс прибув на Пирогівську пристань річки Десна. Окрім соснового лісу, необхідні ще були ялинкові колоди та гвіздки. Архітектор Іван Мергасов просив заздалегідь заготовити й дошки соснові для підлоги та стелі довжиною 5 і 6 сажнів, завтовшки 8 вершків. Для полегшення транспортування деревину мали обробити на місці заготівлі.

Згідно кошторису, для фундаменту палацу передбачалося використати 50 тис. добрих цеглин, 10 сажнів дикого каменю, 300 четвертин вапна, 7 сажнів піску. Вимагалось також найчистішого віконного скла 7 x 6 вершків завширшки – 1 тис. 500 штук, гвіздків для прибивання шпалер – 50 тис. штук, гвіздків для прибивання драпі під штукатурку – 130 тис. штук. У гетьманські покої замовили 8 печей з чистих художніх кахлів і 10 печей з білими кахлями, декорованими по краях різнокольоровими смужками. Художні кахлі купили в Калузі, а прості зелені та білі – у місцевих майстрів. Для кріплення печей у кошторисі передбачалося придбання залізного дроту, мідних та олов'яних петель. Покрівлю даху планувалося виконати із «сибірського заліза». Для шпаклювання стель використовували алебастр, а для оздоблювальних робіт – російську фарбу «Бакан», білила, крейду та конопляну олію.

Будівництво гетьманського палацу в Глухові в середині XVIII ст. стало масштабним і добре організованим проєктом, у якому брали участь муляри, теслярі, столярні, ковалі, склорізи, гончарі-кахлярі, покрівельники, штукатурки, малярі, позолотники, які виконували декоративне оздоблення.

Палац К. Розумовського у Глухові збудували з дерева, фасади потинькували так, що ззовні він виглядав як мурований. Палац був досить великим (25 кімнат тільки в головному корпусі), одноповерховим на цокольному напівповерсі, де містилися службові приміщення. Видовжені симетричні фасади членувалися трьома ризалітами, акцентованими колонами, пілястрами й фронтонами. Над карнизом була балюстрада, а високий дах з димарями мав люкарні. Декор фасадів відзначався класичними бароковими формами.

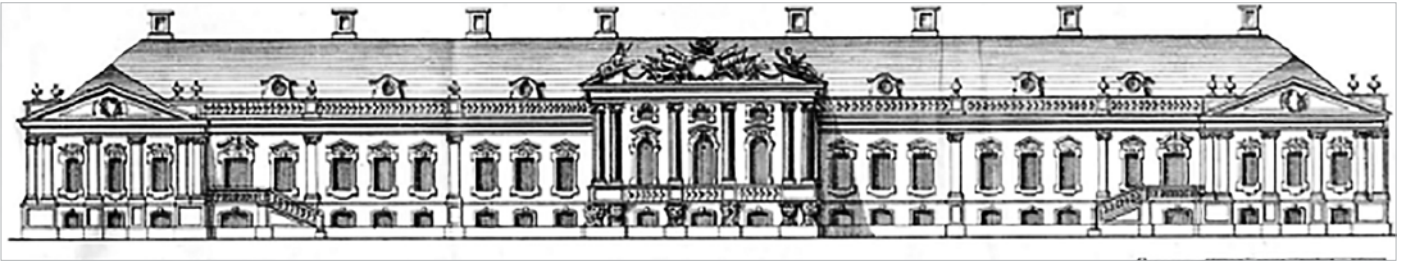
Помпео Джироламо Батоні. Портрет Кирила Григоровича Розумовського. 1766 р. Приватна колекція родини Розумовських

На момент першого приїзду Кирила Розумовського до Глухова у липні 1751 р. будівництво гетьманського палацу ще не було в повній мірі завершене. Гетьман з сім'єю зміг переїхати до нової резиденції тільки у жовтні 1751 р.

Глухівський двір Кирила Розумовського був зменшеною копією двору Петербурзького, а палац у Глухові дуже походив на палац Олексія Розумовського у Перові під Москвою, який проєктував та будував Б. Растреллі. Пізніше, за таким же проєктом, імператриця Єлизавета Петрівна дала розпорядження будувати імператорський палац у Києві.

Глухівський палацовий комплекс складався з великого регулярного парку з озерами і басейнами. Поруч знаходився палац генерала Григорія Теплова, пансіон мадам Лаянс для дітей «малоросійського шляхетства».

У Глухові гетьмана охороняла велика кінна команда – «команда біля надвірної корогви» (гетьманського прапора). Охоронці носили зелені гусарські мундири. При палаці працював цілий придворний штат: капелан, придворний капельмейстер, конюший, козаки-«бобровники», стрільці та пташники, які повинні були полювати на дичину та птахів до гетьманського столу. На святкові дні і сімейні свята відбувалися виходи до Миколаївської і придворної

Палац Кирила Розумовського у Глухові. Головний фасад і план 1-го поверху за проектом А. Квасова. За О. Лазаревським

Цифрова 3D-реконструкція палацу Кирила Розумовського <https://hetmanhlukhiv.gnpu.edu.ua/rentery-modeley/palacz-rozumovskogo-rendery-modeli/>

гетьманської церков, молебні з гарматною стрільбою. У палаці постійно проходили бали й театральні вистави.

Зародження у XVIII ст. глухівських театральних традицій зазвичай пов'язують саме з появою у Глухові гетьмана Кирила Розумовського, який першим привіз до свого гетьманського палацу професійний театр – театральну трупу з Петербурга, значну частину якої склали іноземці, здебільшого італійці. Вистави демонструвалися на сцені, у спеціально облаштованій театральній залі палацу. Використовувалися й пересувні декорації, які створював сімейний портретист Розумовських Григорій Стеценко.

Перша комедія, з якою дебютував професійний театр у Глухові 30 грудня 1751 р., мала назву «La foire de Hizim» («Ізюмський ярмарок»). Надалі її постійно ставили з перервою у кілька днів. У театральній залі палацу К. Розумовського ставилися також трагедії Есхіла,

драми Шекспіра, комедії Мольєра, п'єси українських, російських та італійських авторів. Театр мав балетну трупу, яка робила окремі постановки («Алоїза», «Венера і Адоніс» та ін.). На сцені театру лунала музика домашньої капели. Як об Штелін – німецький мистецький діяч та мемуарист – згадував: «Під керівництвом цього великого знавця і любителя витонченої музики гетьмана Кирила Григоровича Розумовського в Глухові в Україні була організована здебільшого з росіян і лише кількох іноземців домашня капела, подібної до якої в Росії дотепер не існувало. Капела налічувала сорок з гаком добре навчених музикантів, з яких кожен міг з честю виступити самостійно на своєму інструменті».

Попри зовнішній блиск майже придворного побуту у розкішному палаці, К. Розумовський нарікав на тяжке життя в гетьманській столиці та глухівські будні. Нібито через невдалий вибір міс-

ця розташування та прорахунки, допущені при будівництві, палац у Глухові виявився незручним і некомфортним для його власника.

У 1757 р. К. Розумовський писав канцлеру М. Воронцову: «Мерзенне місце глухівське, на якому я вже майже побудувався, само собою було не надто гарним через вогкість, низину і болотистий ґрунт. Дерев'яна споруда, зведена невчасно й поспіхом недосвідченими теслярами (...). Зрештою, усе це до того мене довело, що винятково задля збереження здоров'я, якому мій глухівський будинок дуже шкодить, я змушений був цього літа почати кам'яний будинок у Батурині».

У 1756 р. Кирилом Розумовським було створено нову адміністративну структуру – «Експедицію Глухівського і Батуринського будівництва». У 1757 р. на місце гетьманського архітектора був запрошений італієць ➡

← А. Рінальді, родом з Палермо. Проте угода з ним так і не була укладена. Цю посаду отримав архітектор А. Квасов, який уже з 1748 р. працював у Глухові.

У 1758 р. гетьман К. Розумовський переніс свою резиденцію до Батурина, хоча формально столицею Гетьманщини залишався Глухів.

Часта відсутність гетьмана у Глухові призвела до поступового занепаду його глухівської резиденції. З опису палацу, датованого 26 лютого 1760 р., видно, що будівля вже втратила свій первісний вигляд. І навіть назва документа промовисто свідчить про це: «Реєстр речей, які залишилися при дворі Глухівському, 1760 року, лютого 26 дня».

В описі перераховується майно, яке ще залишалося на той момент у палаці, подається інформація про влаштування інтер'єрів кімнат: «Їдальня обклеєна блакитними шпалерами, у ній шкіряних стільців – 6; червоних із позолоченим верхом – 4; червоних із блакитним верхом – 6. Вікон цілих – 9, при них віконниці – 6. У сінях червоні ліхтарі. Рубанов-

ська – обклеєна строкатими шпалерами, і у ній шафа – одна, столик круглий – один, білих дерев'яних стільців – 8. Ослін старий – один. Ліжок у всіх покоях – 5. А в старій хаті – 3 шафи і 2 дубових чотирикутних столики. У коморі, що біля кухні, – залізна кухня. Великих вузьких діжок – 3, менших таких самих – також 3».

Серед документів Глухівського Петропавлівського монастиря зберігся лист військового товариша Герасимова про доставку монастирського лісу для ремонту однієї із зал гетьманського палацу, датований 1763 р.

Після скасування інституту гетьманства в Україні Катериною II (наказ від 10 листопада 1764 р.) усі будівлі гетьманської садиби у м. Глухові були розібрані на будівельний матеріал. За іншою версією, палац згорів під час нищівної глухівської пожежі 1784 р.

Щодо подальшої долі самого К. Розумовського, то 1765 р. він вирушив у подорож за кордон. Катерина II понад 11 років не дозволяла йому навіть з'явитися в Україні. І лише на початку 1776 р.

К. Розумовський зміг уперше після тривалої відсутності приїхати на батьківщину. Із 1794 р. колишній керманіч Гетьманщини мешкав у Батурині, де і помер 3 січня 1803 р. на 75-му році життя.

Сьогодні, завдяки проекту «Гетьманська Глухівщина: цифрове відтворення історичних об'єктів і традицій», у якому Національний заповідник «Глухів» брав участь разом з партнерами, створено унікальну можливість повернути до життя навіть ті об'єкти культурної спадщини, що втрачені фізично. За підтримки Українського культурного фонду, на основі історичних описів та кресленика, здійснено цифрову 3D-реконструкцію палацу К. Розумовського у Глухові, що дає змогу не лише відтворити резиденцію першої особи тогочасної України, але й «мандрувати» крізь століття, досліджувати архітектурні деталі та відтворити духовну атмосферу минулої епохи в сучасному цифровому просторі. Лінк для перегляду 3D-моделі палацу – <https://hetmanhlukhiv.gnpu.edu.ua/3d-modeli/palacz-rozumovskogo-3d-model/>

Книга, яка визначила вік бібліотеки і не тільки

Анжела ПЕЧЕНА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

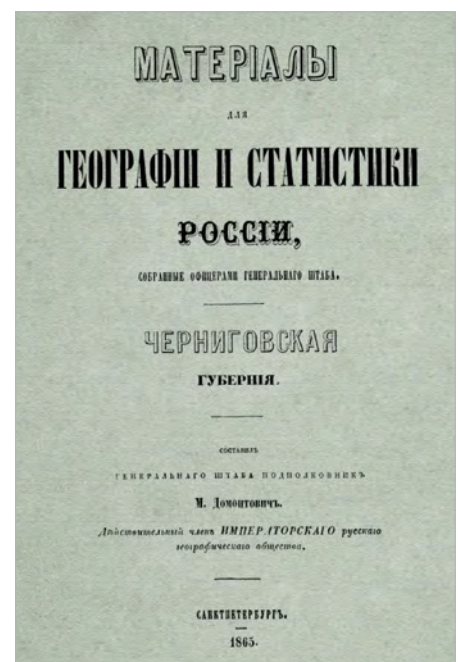

Серед тиші бібліотечних полиць роками зберігаються книжки-довгожителі, чії сторінки дихають минулим, розповідають читачам про цікаві події і дати, допомагають відтворити визначні історичні моменти. Завдяки їм часом вдається встановити важливі історичні факти, як у випадку визначення дати заснування Глухівської публічної бібліотеки. Цьогоріч вона відзначає своє 235-ліття і входить до числа трьох найстаріших бібліотек України.

Початок відліку історії міської книгозбірні Глухова визначений друкованим джерелом, яке десятки років знаходиться в її фондах у єдиному примірнику. Йдеться про ґрунтовну працю під назвою «Матеріали для географії і статистики Росії, зібрані офіцерами генерального штабу. Чернігівська губернія» (назва подається у перекладі з російської). Це видання, що належить

до офіційних статистично-географічних описів російських губерній, є частиною багатотомника з історії, географії, економіки, демографії та культури регіонів імперії. Воно побачило світ 1865 р. у Санкт-Петербурзі. Укладачем праці став військовий генерал, уродженець с. Кудрівка Сосницького повіту Чернігівської губернії Михайло Домонтович, нащадок слабинського сотника Чернігівського полку, а згодом генерального судді Війська Запорозького Івана Домонтовича. Перебуваючи на службі в Генеральному штабі царської армії, М. Домонтович отримав доручення у межах проекту картографування всієї Російської імперії підготувати матеріали військово-топографічного та статистичного опису Чернігівщини.

Під час роботи над матеріалами про Чернігівську губернію М. Домонтович спирався на архівні документи, дані місцевого чиновництва, польові дослідження та власні спостереження. Дослідникові вдалось поєднати у своїй праці точні методи географічних вимірювань із описом соціально-економічних процесів регіону. Слід відзначити, що укладач матеріалів намагався не

Титульний аркуш книги

лише зібрати офіційні статистичні дані, але й надати розгорнуті аналітичні коментарі, виділяючи тогочасні тенденції розвитку Чернігівщини.

Книга носить комплексний характер і містить відомості з різних напрямів життєдіяльності губернії. Насамперед це дані про історію краю, обсяг його площі, рельєф та клімат, річки та ґрунти, інші природні ресурси та географічні особливості. Подається також детальний опис адміністративно-демографічного устрою тодішньої Чернігівщини: характеристика повітів, міст і сіл, дані про чисельність населення, народжуваність і смертність, національний та релігійний склад, особливості побуту та рід занять мешканців (землеробство, скотарство, промисловість, торгівля тощо). Чимало сторінок присвячено культурно-історичним матеріалам про стан народної освіти, релігійних закладів, типографій, бібліотек та книгарень, пам'яток минулого.

У виданні міститься певний обсяг матеріалу про Глухів – тодішній повітовий центр. Серед цікавих фактів про місто підкреслюється його столичний статус у минулому, коли Глухів був резиденцією гетьманів Лівобережжя. Зокрема, Глухів описується М. Домонтовичем як історичний населений пункт з правильним плануванням вулиць, просторими площами та мурованими спорудами. Автор наводить дані про кількість містян, їхній соціальний склад та заняття. Як зазначено в книзі,

Въ г. Березнѣ (Черниговскаго уѣзда) . . .	При Березневскомъ приходскомъ училищѣ.	1826 года.	38	79	—	—	Библиотека эта содержится пзъ суммъ, отпускаемыхъ на содержание дома.	— 501 —
Въ г. Борзненѣ . . .	При Борзненскомъ уѣздномъ училищѣ.	1824 года.	286	1,124	42	85	Пзъ суммъ, положенныхъ по штату 1828 года.	
Въ г. Глуховѣ . . .	При Глуховскомъ уѣздномъ училищѣ.	1790 года.	580	1,281	42	85		
Въ г. Городненѣ . . .	При Городненскомъ уѣздномъ училищѣ.	1815 года.	300	1,008	42	85		
Въ г. Козельцѣ . . .	При Козелецкомъ уѣздномъ училищѣ.	1819 года.	395	906	42	85		

Фрагмент сторінки видання з відомостями про бібліотеку в Глухові

більшість городян займалася торгівлею й ремеслами, тоді як довколишнє сільське населення здебільшого хліборобством. Місто мало жваву торгівлю на чотирьох ярмарках та базарах, куди з'їжджалися торговці з довколишніх міст. Серед товарів переважали зерно, сільськогосподарська продукція, вироби місцевих майстрів.

У книзі приділяється значна увага традиціям освіти і культури Глухова, пов'язаним з перебуванням у місті гетьманської адміністрації у XVIII ст., згадується про залишки старих споруд і пам'яток козацької доби, що вже тоді викликали інтерес у краєзнавців, розповідається про храми і монастирі Глухова та їхні архітектурні особливості.

Також тут знаходимо інформацію про міські навчальні заклади – повітове училище, парафіяльні школи. На стор. 501 наводяться дані про заснування у 1790 р. бібліотеки при повітовому училищі, її фонди станом на 1860 р. (1281 примірник, 580 назв, сума річного утримання 42 крб. 85 коп.).

Праця «Матеріал для географії і статистики... Чернігівська губернія» М. Домонтовича не лише визначила вік міської бібліотеки Глухова, а й поєднала природничо-географічний аналіз нашого краю із соціально-економічними характеристиками, ставши цінною складовою історико-краєзнавчої літератури для дослідників та всіх, хто цікавиться минулими часами.

Як утворилася Глухівська округа

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

Представляємо до уваги читача публікацію в газеті «Красное знамя» від 16 липня 1925 р., яка відображає адміністративно-територіальні дискусії після реформи 1923 р., коли в Україні створювалася нова система округ і ліквідовувалися губернії. У тексті порушено питання економічних, транспортних та культурних переваг Глухова, який тоді розглядався як перспективний промисловий і освітній осередок регіону. Автори матеріалу обґрунтовували необхідність перенесення окружного центру саме до Глухова, наголошуючи на його інфраструктурному потенціалі.

«Розташування Глухова та його зв'язки з навколишніми районами роблять його набагато зручнішим для окружного центру, ніж Новгород-Сіверський.

Під час проведення в Україні 1923 року адміністративно-територіального поділу та створення округи з Глухівського, Шосткинського і Новгород-Сіверського повітів постало питання про визначення центру цієї округи: Глухів чи Новгород-Сіверський? Спочатку Центральна комісія передбачила окружний центр у місті Глухові, однак згодом це рішення було змінено, і окружним центром став Новгород-Сіверський.

Глухів за своїм економічним і культурним значенням значно перевищує Новгород-Сіверський; він має кращі умови сполучення з більшою частиною території Новгород-Сіверського округу. За своїм розташуванням Глухів є промисловим і майбутнім заліз-

ничним центром, оскільки лежить приблизно посередині між Москвою, Харковом і Києвом, з якими сполучений залізничними лініями.

Новгород-Сіверський, натомість, розташований у місцевості, бідній на промисловість, значно віддалений і відрізаний річкою від більшої частини округу, а також знаходиться у залізничному тупику.

З цих та інших причин визначення окружного центру в Новгороді-Сіверському було помилковим. Практика показала, що це рішення було неправильним.

Культурне значення Глухова занепадо. Глухівський інститут народної освіти, агрономічна школа, три семирічки та дослідно-показова школа були закриті; Глухівський музей почав втрачати своє значення і руйнуватися. Поступово Глухів утратив і промислове значення.

Розробка каоліну, яким

Глухівщина була відома в Союзі, майже припинилася; шкіряна, борошномельна, миловарна та олійна промисловість скоротилися, внаслідок чого близько тисячі кустарів залишилися без роботи. Райони Глухівщини, відірвані від окружного центру, були майже позбавлені належного керівництва з боку окривиконкому.

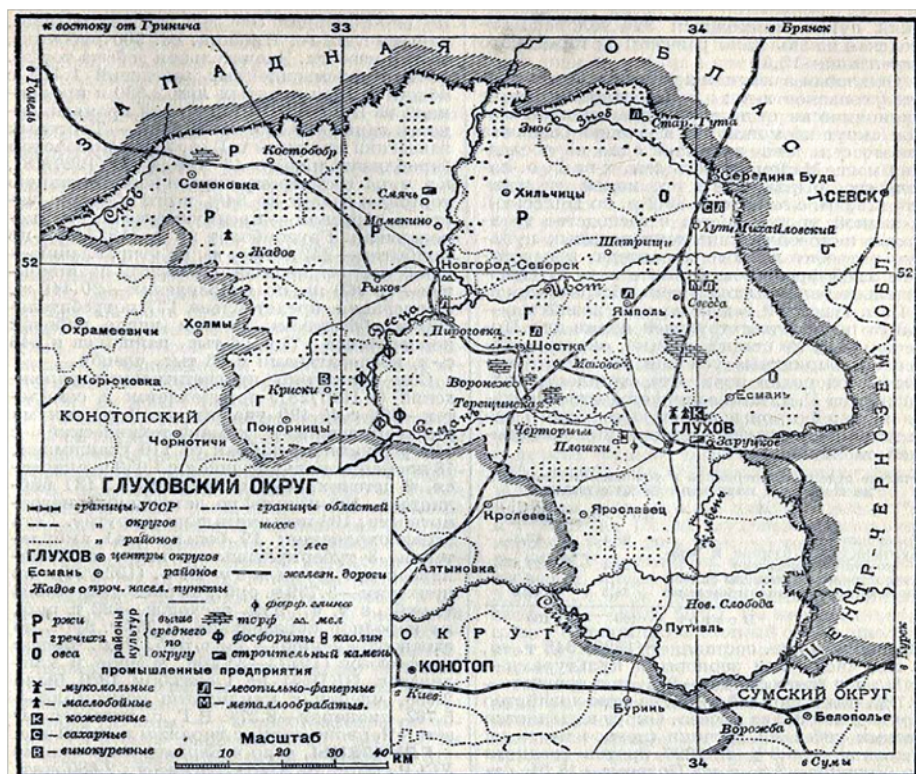
Значно більша частина Новгород-Сіверського округу – сім районів із населенням 320 тисяч осіб – розташована на лівому березі Десни і, за винятком кількох населених пунктів, тяжіє до Глухова, з яким має кращий зв'язок, ніж із Новгородом-Сіверським. На цій території краще розвинена мережа залізниць, тут зосереджена майже вся промисловість округу: Шосткинський завод, цукрові заводи – Михайлівський і Воронізький, механічні заводи в Середино-Буді й Свесі, а також багато менших промислових підприємств.

Центральне розташування Глухова дає підстави очікувати, що він стане потужним промисловим і торгівельним центром. З перенесенням окружного центру до Глухова, без сумніву, буде відновлено навчальні заклади, які раніше тут існували, і Глухів знову стане культурним осередком округу.

На правому березі річки Десни розташована менша частина округу – з населенням 117 тисяч осіб і чотири райони, з яких один – Понорницький – має бути переданий до Конотопської округи. Холминський і Охрімівський райони ліквідованої Сновської округи передані до Новгород-Сіверського округу постановою губернської адміністративно-територіальної комісії тимчасово – до перенесення окружного центру в Глухів.

Питання про перенесення окружного центру в Глухів неодноразово порушувалося з наведених причин, але його вирішення ускладнилося після того, як створення окружного центру в Новгород-Сіверському стало dokonаним фактом.

Після скасування губерній і перехо-

Карта Глухівської округи (1927 р.)

ду до трирівневої системи управління, за якої розташування Глухова на прямій залізничній лінії є значною перевагою, потреба перенесення центру до Глухова стала ще нагальнішою.

Перенесення окружного центру зумовлюється також низкою інших причин: Глухів має більше будівель, придатних для розміщення установ, тоді як у Новгороді-Сіверському це викликає труднощі; у Глухові є військові казарми та добре обладнана лікарня.

Питання про перенесення центру до Глухова було вирішено в позитивному сенсі окружним виконкомом, III з'їздом Новгород-Сіверщини та губернським виконкомом. Найближчим часом воно буде остаточно вирішено ВУЦВК.

Окружний виконком».

У серпні 1925 року Президія Всеу-

країнського Центрального Виконавчого Комітету ухвалила замість м. Новгород-Сіверського визначити окружним містом Глухів, а саму округу назвати не Новгород-Сіверською, а Глухівською.

Глухівську округу було розформовано у вересні 1930 року, а її територію передано до Конотопської округи з центром у місті Конотопі. З плином часу адміністративно-територіальний поділ неодноразово змінювався. У 2020 році, внаслідок чергової адміністративно-територіальної реформи, Глухів втратив статус районного центру, увійшовши до новоутвореного Шосткинського району Сумської області. А той факт, що Новгород-Сіверський і сьогодні залишається адміністративним центром однойменного району Чернігівської області, надає історичному тексту додаткового символічного звучання.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Ідентифікатор медіа R 30-02700 у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Дата виходу 27.10.2025 р.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Надія МІРОШНИЧЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Неля ПІНЧУК
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО